

Ο ΣΟΦΟΣ ΝΟΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ
ΞΕΝΟΦΩΝ ΨΑΡΑΣ

Ο ΣΟΦΟΣ ΝΟΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ
ΞΕΝΟΦΩΝ ΨΑΡΑΣ

(Σκιαγραφία)

ΕΙΝΗΝ καὶ ἀνεπανόρθωτον ἀπώλειαν ἀπὸ τοῦ νομο-
βρίου τοῦ 1901 θρηνεῖ ὁ ἐν Ἑλλάδι ἐπιστημονικός
κόσμος. Ὁ κατέχων τὰ σκῆπτρα ἐν τῇ Νομικῇ, ὁ
μέγας δικανικός καὶ βαθύνοστος συζητητής, ἡ ἐξόχως
φωτεινὴ ἐκείνη διάνοια ἡ ἐξαρθεῖσα εἰς τοὺς αἰθριωτέρους ὁρί-
ζοντας τῆς σκέψεως, ἡ προνομιοῦχος προσωπικότης ἡ συνδυά-
ζουσα τόσον ἀριμονικῶς μαζὶ μετὰ τὰ ἀνεξάντλητα χαρίσματα τοῦ
πνεύματος καὶ θησαυροὺς ψυχῆς ἀβοᾶς καὶ λεπτής, λιχνισθείσης
εἰς τὴν μελέτην καὶ τὴν λατρείαν τοῦ ὅραϊου, — ὁ Ξενοφῶν
Ψαρᾶς, ἐσθέσθη διὰ παντὸς πλέον, ἀπορφανίσας τὴν ἐπιστήμην
τοῦ ὄραιότερου της σεμνώματος.

Καταγόμενος ἐκ Κέας ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 1837. Εἰκο-
σιδιετὴς ἤρριστευσε γενόμενος διδάκτωρ τῆς νομικῆς, ἐμπο-
τισθεὶς τῆς σοφῆς διδασκαλίας τοῦ Σούτσου, τοῦ Οἰκονομίδου,
τοῦ Ράλλη, τοῦ Παπακρήγοπούλου καὶ τῶν συγχρόνων αὐτοῖς
νομοδιδασκάλων. Ἐμελλε νὰ τραπῆ εἰς τὸν προξενικὸν κλάδον
τῆ συστάσει τοῦ τότε ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Κουντουριώτου.
Ἄλλ' ὁ διευθύνων τὸ ὑπουργεῖον τῆς Δικαιοσύνης Γ. Ράλλης,
γνωρίζων ἐκ τῶν πανεπιστημιακῶν ἐδωλίων τὸν ἀριστοῦχον δι-
δάκτορα, ἐπέμεινε νὰ διεκδικήσῃ αὐτὸν πρὸς θεραπείαν τῆς Ἑλ-
ληνικῆς Θεμίδος, διορίσας πρωτοδίκην τῷ 1860. Ἀπὸ τὰ πρῶ-
τα βήματα τῆς δικαστικῆς λειτουργίας τοῦ νεοροῦ δικαστοῦ ἐξε-
δηλώθησαν τὰ ὑπέροχα πλεονεκτήματα αὐτοῦ. Μετὰ τρία ἔτη,
τῷ 1863, προήγετο εἰς πρόεδρον πρωτοδικῶν, τῷ 1866 εἰς ἐφέ-
την, καὶ τῷ 1870, ἐν ἡλικίᾳ μόλις 33 ἐτῶν, παρεκάθητο ὡς Ἀ-
ρεοπαγίτης μεταξύ τῶν δικαστῶν τοῦ Ἀνωτάτου Δικαστηρίου
τοῦ Κράτους.

Ἄλλ' ὁ Ψαρᾶς, καίτοι τιμῶν ἐξικρέτως τὴν δικαστικὴν τῆ-
 βεννον, δι' ἧς περιεβλήθη, δὲν ἦτο ἀπὸ φύσεως προωρισμένος
 εἰς τοιαύτην μηχανικὴν καὶ ἀδρανῆ ὡς εἶπεν λειτουργίαν. Ἡ
 μεγάλη του διάνοια ἐδίψα ὀρίζοντα εὐρυτέρας δράσεως καὶ δη-
 μιουργίας. Ὁ ἐκ τῶν διδασκάλων του αἰμνηστὸς Παπαρηγό-
 πουλος, ἐκτιμῆσας καὶ αὐτὸς ἀνέκαθεν τὴν σπανίαν ἰδιοφυίαν τοῦ
 Ψαρᾶ, ἐμόχθησε καὶ ἠγωνίσθη δι' ἀνευδότων παρακλεούσεων
 νὰ ἀποσπάσῃ αὐτὸν τοῦ ὑψηλοῦ ἀξιώματος καὶ τὸν καταστήσῃ
 προσφιλῆ καὶ πολύτιμον συνεταῖρον τοῦ τὰ μάλιστα ἀκμάζοντος
 δικηγορικοῦ γραφείου του. Καὶ οὕτω ἡ Ἑλληνικὴ δικαιοσύνη
 ἀπώλεσεν ἓνα ἀδάμαντά της. Ὁ Ψαρᾶς ἀπετύρετο τοῦ νοῦ
 τῆς Θέμιδος καὶ ἀνήργετο μετὰ δύο ἔτη τὸ δικανικὸν βῆμα, τὸ
 ὁποῖον ἔμελλε ἐπὶ τριακονταετίαν ὀλόκληρον νὰ λαμπρύνῃ ἢ
 φωτοβόλος αὐτοῦ διάνοια. Δὲν ἐβράδυνε δὲ διὰ τοῦ ἀπαρμιλλίου
 κάλλους τοῦ λόγου, τῆς ἐκτάκτου ἀντιλήψεως καὶ τῶν πλουσιῶν
 ἐπιστημονικῶν κεφαλαίων του νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τὴν συνείδησιν τῶν
 θεμιστοπόλων καὶ νὰ ἴσῃ θοιάμβου ἐν τῇ πρώτῃ γραμμῇ μετα-
 ξὺ τῶν κορυφαίων συναδέλφων του, τοῦ Καλλιγᾶ, τοῦ Ράλλη,
 τοῦ Σαριπόλου καὶ ἄλλων.

Κενωθείσης τῷ 1874 τῆς ἑδρας τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου
 διὰ τῆς ἀπολύσεως τοῦ Σαριπόλου, ὄλων ἢ προσοχῇ ἐστράφη
 πρὸς τὸν Ψαρᾶν, ὁ δὲ Παπαρηγόπουλος, ἐξ ὀνόματος ὄλων σχε-
 δὸν τῶν κληγῆτῶν τοῦ Πανεπιστημίου, τῷ προέτεινε, τὸν
 παρώτρυνε, σχεδὸν τὸν ἐξελιπάρει νὰ διαδεχθῇ εἰς ταύτην τὸν
 Σαριπόλον. Ἐγνώριζεν ἐκεῖνος οἷα τιμὴ καὶ δόξα ἐπεφυλάσσετο
 οὕτω εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Νομικῆς τέμενος.

Ἄλλ' ὁ Ψαρᾶς, καίτοι ὁ μόνος ἱκανὸς νὰ ἀναλάβῃ τὴν κενω-
 θεῖσιν ἑδραν, ἠρνήθη διακρήδην δίδων σπάνιον παράδειγμα
 μετριοφροσύνης εἰς τοὺς τὰ πάντα μηχανωμένους ὅπως εἰσελά-
 σωσιν εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Πανεπιστημίου.

Ἐν τούτοις, κενωθείσης τῆς ἑδρας τῆς πολιτικῆς δικονομίας
 τῷ 1877, ἡ ἀμόφωνοι ψῆφος τῆς Σχολῆς ἐκάλεσεν εἰς ταύτην
 τὸν Ξενοφῶντα Ψαρᾶν, ὅστις, κεκτημένος τὸ πολύτιμον τῆς εὐ-
 φραδίας δῶρημα καὶ τὸ λεπτὸν αἰσθημα τῆς γλώσσης, ἦν καθι-
 στα γοητευτικὴν ἢ σπινθηρίζουσα εὐφυΐα καὶ ἡ σαγηνεύουσα
 χάρις, κατέστησεν εἰπὲρ ποτε ἐπαγωγὸν τὸ ξηρὸν καὶ ἀτερπῆς
 μάθημα τῆς Πολ. Δικονομίας, τὸ ὁποῖον, καὶ ὅταν ἀκόμη ἐξέ-
 ρεον ἄλλοτε ἀπὸ τῆς πολυδύμονος καὶ ἀστειρευτοῦ σοφίας τοῦ
 Οἰκονομίδου, δὲν κατώρθου νὰ συκρατήσῃ τὴν προσοχὴν καὶ
 τὸ ἐνδιαφέρον τῆς φοιτητικῆς νεολαίας. Αἱ στενογραφεῖσαι παρα-
 δόσεις του πολὺ ἀμυδρὰν δίδουσιν εἰκόνα τῆς θαυμασίας διδα-

σκαλίαις του εἰς ὅσους δὲν ἠμμοίρησαν νὰ ἐνωτισθῶσι καὶ σαγηνευθῶσιν ὑπ' αὐτῆς. Λυπηρόν δὲ ὅτι ὁ Ψαῤῆς ἀπερροφημένος ἐκ τε τῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ διδασκαλίας καὶ τῆς εὐρυτάτης δικηγορίας του, δὲν ἠδυνήθη νὰ συμπληρώσῃ καὶ φέρῃ εἰς πέρας τὴν ἀπὸ πολλοῦ παροσχευαζομένην ἐρμηνείαν τῆς πολιτικῆς ἡμῶν δικονομίας, δι' ὃ ἔργον μόνον ὁ Ψαῤῆς, ἅτε κάτοχος καὶ τῆς ἀγγλικῆς, τῆς γερμανικῆς, τῆς γαλλικῆς καὶ ἰταλικῆς ἐπιστημονικῆς φιλολογίας, διαυγείας δὲ ἀσυνήθους ἐν τῇ διαγνώσει τῶν ἐπιστημονικῶν θεωρημάτων, ἦτο ἐνδεδειγμένος.

Κατὰ τὸν κράτιστον παρ' ἡμῖν νομικόν κ. Ν. Π. Δημητρακόπουλον, δημοσιεύσαντα χαρακτηριστικωτάτην σκιαγραφίαν τοῦ ἀνδρός, « ὁ Ψαῤῆς μετὰ τοῦ Καλλιγᾶ ἦσαν οἱ ὀξυνοῦστεροὶ τῶν Ἑλλήνων νομικῶν » μετὰ τοῦ Οἰκονομίδου οἱ βραχυλογώτατοι πάντων ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ διατυπώσει μετὰ δὲ τοῦ Παπαρορηγοπούλου ἀπετέλουσαν τὴν δυάδα, ἧτις ἐξέπροσώπησεν ἐν Ἑλλάδι τὴν τελειότεραν δικανικὴν ἰδιοφυΐαν ». Ἄλλ' ὁ Ψαῤῆς ὑπῆρξε καὶ τούτων ἀνώτερος ἐν τῇ εὐγλωττίᾳ ἀναδειχθεὶς ὁ ἐξοχώτερος τῶν ἀπὸ τοῦ δικανικοῦ βήματος ῥητόρων, οὗς παρήγαγεν ἡ νεωτέρα Ἑλλάς. Τὸ ὕφος αὐτοῦ, γαλήνιον καὶ ἀπαλόν, ἐξέσπιν ὄχι σπανίως εἰς ὀρμητικὰς ἐξάρσεις. Οὐίλει σιγὰ καὶ χαμηλὰ οὐδέποτε παρεφέρετο οὐδ' ἐχρωμάτιζε ποτὲ τὰς φράσεις. Ἄλλ' ἡ λογικὴ του ἀνέλαμπεν, ἐκυρίαρχει, κατέκτα, ἐδέσμευεν. "Ὅταν ὁ ἀντίπαλος ὠμίλει, ἐχειρονόμει, ἐπαθαίνετο, ὁ Ψαῤῆς ἐμειδία, ἐχαμηλῶνε προσητέραν τὴν φωνήν, καὶ εἶχε πρόχειρον μίαν ἀπάντησιν, μίαν διήνην, ἧτις κατεπόντιζε τὸν ῥήτορα. Ἠγάπη τὴν λεπτήν, τὴν ἄκκον, τὴν θεωπευτικὴν εἰρωνείαν, μὲ τὴν ὁποίαν ἐγοήτευε μᾶλλον ἀντὶ νὰ θίγῃ καὶ πικράνῃ τὸν πληττόμενον. "Ἄπειροι ἐγκυκλοπαιδικαὶ γνώσεις παρεῖχον αὐτῷ ὕλην εἰς ἀπαραμίλλου εὐφυΐας καὶ ελαφροῦς δικηκτικότητος παρεμβολάς, ὧν πάντες οἱ ἀντίδικοί του ἐδοκίμαζον τὴν χάριν καὶ τὴν δύναμιν. Εἶχε φυσικὴν καὶ ἀβίαστον τὴν στάσιν, χωρὶς χειρονομίας καὶ κόμπους καὶ κινήσεις θεατρικὰς, δι' ὧν συνήθως οἱ ἀγορευόντες ὑποβοηθοῦσι τῶν λόγων τὴν ἐνδείαν. Ὁ Ψαῤῆς ἐδέσποζε διὰ τῆς ὑπεροχῆς τῆς κρίσεως καὶ τοῦ πνεύματός του.

Ἰδιόρρυθμος ὁ Ψαῤῆς εἶς τε τὴν πολιτειακὴν καὶ κοινωνικὴν φιλοσοφίαν, ἀποστέρων ἀπὸ φύσεως καὶ χαρακτῆρος πᾶσαν ἐπίδειξιν, ἠρέσκετο εἰς τὸν ἀθόρυβον βίον. Διὰ τοῦτο πάντοτε ἠρνήθη νὰ ἀναλάβῃ τὸ τοσάκις προταθὲν αὐτῷ πρυτανικὸν ἀξίωμα καὶ τὰς προτάσεις τῶν ἐκ Κέας συμπολιτῶν του ὅπως ἐκλέξωσιν αὐτὸν ἀντιπρόσωπον ἐν τῇ βουλῇ. Θνήσκων δὲ, ἀτά-

ραχος και μειδιων, ως ὅλοι οἱ μεγάλοι ἄνδρες τῆς διανοητικῆς του ὑπεροχῆς, ἐξεδήλωσε ῥητὴν ἐπιθυμίαν ὅπως μὴ ἐκφωνηθῶσιν εἰς τὸν νεκρὸν του λόγοι ἐπιτάφιοι. Ὡς δεῖγμα δὲ τῆς ἀκάμπτου εὐθύτητος τοῦ χαρακτῆρός του, τῆς εἰς μόνον τὸ ἐπιστημονικὸν ἰδεῶδες εὐγενοῦς ἀνατάσεως τῆς διανοίας του, σημειωθεῖτω καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ Ψαρρᾶς, ὁ κατέχων τὰ σκῆπτρα τῆς ἐν τῇ πρωτεύουσῃ δικηγορίας, τοῦ ὁποίου ἡ γνώμη ἐζήτειτο παντοῦ καὶ πάντοτε καὶ ὅστις ἠδύνατο νὰ ἐξαργυρώσῃ εἰς ἑκατομμύρια τοὺς σπανίους ἐπιστημονικούς του θησαυρούς — ἀπέθανε πτωχός, καταλιπὼν ὄνομα ἐπίφθονον εἰς τὴν ἀπορφανωθεῖσαν οἰκογένειαν καὶ τὰ πεφιλημένα τέχνα του.

Ο ΚΑΤΑΔΙΚΟΣ

ΚΑΤΑΔΙΚΟ δεμένο μ' ἀλυσίδα
 Ἐκύτταζα προχθές τὸ δειλινό,
 Π' ἐπαίρναν, δίχως λευθερίας ἐλπίδα,
 Ἐξόριστο σὲ τόπο μακρυνό.

Θυμήθηκα τὴ ζηλεμένη νειότη
 Ποῦ μέσ' ἐτὸ κάτεργο θά μαραθῆ
 Κ' ἐκλάψα γιὰ τὸ δόλιο ταξειδιώτη
 Σὰν ἀδελφός, μὲ στεναγμὸ βαθύ.

Φτωχὴ καρδιά, λυπᾶσαι γιὰ τὸν ξένο
 Καὶ μὲ λαχτᾶρα μυστικὴ χτυπᾶς,
 Ξεχνᾶς πῶς μ' ἔχουν καταδικασμένο
 Σὲ θάνατο, τὰ μάτια π' ἀγαπᾶς

[Σμύρνη]

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΖΕΡΜΠΙΝΗΣ